

Збереження традицій та впровадження інновацій у ковальському мистецтві України від 1970 років до сьогодення

СВІТЛАНА РОГОТЧЕНКО

Анотація. Розглянуто вітчизняне ковальство у період його другого відродження між 1970-ми роками та сьогодишнім днем.

Ковальство було і залишається одним з найпопулярніших і розповсюджених видів культурного поля багатьох держав світу, включаючи Україну. Ковальський промисел мав як риси народної творчості, так і професійної. Ковальське ж мистецтво межувало від ремесла загальних потреб до мистецтва високого рівня. Розвиток декоративно-ужиткового мистецтва поклав початок збереженню національних традицій та традицій народної культури. Слід пам'ятати, що коваль завжди був професіоналом, що доречно відрізняло його від представників інших професій народного мистецтва, які могли співіснувати з сільським чи міським господарством (ткацтво, гончарство, лозоплетіння тощо). Коваль заробляв гроші професійною працею.

Дослідження розвитку вітчизняного ковальського процесу доводить особливості цього розвитку, що були пов'язані із втручанням ідеології у культурні процеси. Ковальство та ювелірне мистецтво стали тією ланкою образотворчості, де найбільше було запроваджено заборони. Станом на сьогодні вітчизняне ковальство активно виступає у загальному образотворчому процесі держави на рівні з живописом, графікою, скульптурою, візуальними мистецтвами.

Ключові слова: образотворче мистецтво, ковальство, традиції, інновації.

Постановка проблеми. Досліджуючи шляхи розвитку вітчизняного ковальства, слід зазначити, що повного зникнення ковальства на теренах держави не могло відбутися через побутову необхідність металевого реманенту, що мусив використовуватися. Слід зауважити, що ковальське мистецтво, як і ковальський промисел, відчув значних утисків з боку офіційної влади протягом 1920–1970-х років. Протириччя щодо шляхів розвитку ковальства в Україні досі залишаються темами круглих столів, диспутів, дипломних робіт, кандидатських та докторських дисертацій. В одному висновку практично усі вчені мають однакове бачення. Йдеться про практично знищені, а згодом відновлені такі напрямки вітчизняної образотворчості, як ювелірне мистецтво та ковальство, що вже на межі ХХ та ХХІ століть

показали стрімкі результати розвитку, а на кінець першого десятиліття ХХ століття сягнули рівня найрозвиненіших у мистецькому сенсі країн світу. Автор досліджувала історію розвитку вітчизняного та європейського ковальства протягом чотирьох років. Результати дослідження, інтерв'ю з митцями, які працюють у ковальстві, мистецтвознавцями, які вивчали історію вітчизняного ковальства, лягли у основу написання дипломної роботи на здобуття освітнього ступеня «магістр» на тему: «Українське ковальство кінця ХХ — початку ХХІ століття на прикладі осередків Центральної, Східної та Південної України», що була захищена у Національній академії керівних кадрів культури і мистецтв у Інституті практичної культурології та арт-менеджменту на кафедрі мистецтвоз-

навчої експертизи 2018 року. У даний час дослідження ковальських процесів України відбувається згідно з затвердженими планами роботи мистецтвознавчого відділу на київському заводі ковальських виробів «Тантієма».

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Аналіз наукових праць культурологічно-мистецтвознавчого поля та проблем, що стосуються вітчизняного ковальства як таких, що вплинули на вивчення головних процесів, які відбувалися у стародавньому мистецтві металопластики і значно розширили коло знань стосовно місця ковальства у загальному полі вітчизняної образотворчості, дав змогу ширше дослідити проблеми художнього вітчизняного ковальства. Даний період дослідження (1970–2018) фіксує місце вітчизняного ковальства у європейському та світовому культурному просторі. Слід зазначити, що спеціальних досліджень ювелірного та ковальського мистецтва в Україні до межі століть ХХ та ХХІ було обмаль. Проблеми розвитку вітчизняної металопластики були описані А. Жоголь, В. Могилевським, О. Роготченком, В. Ковалинським, С. Боньковською, Ю. Довгань, П. Жолтовським, Є. Олесницьким, Р. Шмагалом. Багато зусиль для вивчення київського ковальства доклад В. Могилевський, який захистив дисертацію на тему «Кований метал Києва кінця ХІХ — початку ХХ сторіччя» [9]. 1978 року виходить книга А. Жоголь «Декоративное искусство в интерьере общественных зданий» [3]. Один з чотирьох розділів присвячено металу і дереву. У новому тисячолітті вакуум мистецтвознавчих досліджень на тему розвитку вітчизняної металопластики потроху заповнюють нові видання: «24 карати», «Ювелірний вісник», «Журнал про метал», «Мир метала», «Ковальська майстерня». Протягом останніх років свої розвідки стосовно застосування металу у художній творчості присвячують О. Федорук, С. Білан, М. Кравченко, Е. Сидор, Р. Стриданюк, Г. Стельмащук, І. Гаймус, В. Недяк, І. Поп'юк, А. Лисенко, О. Собкович, В. Білелей, В. Ляховецький, М. Стельцова, Ю. Колбаско, Н. Сухорська, Р. Яців, Р. Ганкевич, А. Ко-

новалова та інші.

Мета статті — вивчення історичних процесів та фактів, що сприяли другому відродженню вітчизняного ковальства. Завданням є дослідження і оприлюднення теми збереження традицій та впровадження інновацій у ковальському мистецтві України від 1970-х років до сьогодення.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Досліджуючи традиції українського ковальства зазначеного періоду, слід зауважити, що заборони, які стосувалися ковальського та ювелірного мистецтва можна порівняти хіба що зі знищеною сакральною культурою держави, коли руйнувалися культові споруди, знищувалися ікони та церковні книги. «Для правильного розуміння проблем культурно-мистецької спадщини народу важливим є не тільки вивчення музейних артефактів, але й щойно минулого ХХ століття, епохи, сповненої трагічних колізій, руйнацій і парадоксів — навмисних ідеологічних деформацій і численних «білих плям». Цей суперечливий період нашої історії є своєрідною з'єднувальною ланкою між минулим і сьогоденням. Без його ретельного осмислення розвиток нинішніх культурно-мистецьких процесів є майже неможливим», — напише у вступі до ґрунтовної праці львівський учений Галина Голубець [2, с. 5].

Протиріччя щодо шляхів розвитку ковальства в Україні досі залишаються темами круглих столів, диспутів, дипломних робіт, кандидатських та докторських дисертацій. В одному висновку практично усі вчені мають однакове бачення. Йдеться про практично знищені, а згодом відновлені такі напрямки вітчизняної образотворчості, як ювелірне мистецтво та ковальство, що вже на межі ХХ та ХХІ століть показали стрімкі результати розвитку, а на кінець першого десятиліття ХХ століття сягнули рівня найрозвиненіших у мистецькому сенсі країн світу.

«Пояснення феномена українського прориву в області сучасного орнаментального ковальства і входження країни у світове культурне ковальське співтовариство слід шукати не лише у мис-

*XV Міжнародний фестиваль «Свято Ковалів»,
Інтерв'ю з ковалем Шартеллоу Сантьяго (Нідерланди)*

*XV Міжнародний фестиваль «Свято Ковалів»,
Загальне фото учасників та гостей фестивалю;*

тецькій площині, але й в психології та історичному розвитку української нації. Що стосується металопластики — відроджувати її українським ковалям довелося з нуля» [5, с. 106–109].

З небагатих мистецтвознавчих досліджень останнього часу, певне, найбільш повно і лаконічно продемонстрував реальний перебіг подій донецький учений Ігор Руденко. «Слово “коваль в найпопулярнішому, “пролетарському і головному словнику Радянського Союзу, складеному під керівництвом С. Ожегова, має тлумачення з трьох слів: “Майстер ручної ковки . Слово “кований — з двох: “Виготовлений куванням . Самому ж поняттю “кування , до якого зводяться ці тлумачення, в згаданому словнику просто не знайшлося місця. Воно випало з російської мови разом з забутим дзвоном кувалди, стало незатребуваним в країні, де ледь не обірвалася нитка передачі секретів найдавнішого мистецтва від майстра-ковалів учням. Що вже говорити про таємнице для спрямованого в космос радянського громадянина словосполучення “художня ковка (слово “художній тлумачиться як “відображає дійсність в образах) — воно змогло б загнати в глухий кут будь-якого лінгвіста-енциклопедиста 70-х. Однак у цьому була своя мирська логіка! Чи не було потреби в майстрах, здатних прикрасити живим кованим металом церкви і храми: і тих, і інших залишалось все менше. І був страх в Імперії безбожників

перед людьми, наділеними Святим духом і силою піднімати і вести до Бога за собою інших людей — страх перед Духом Ковалів. Коваль, практично завжди майстер індивідуал, не вписувався у концепцію колективізації і не піддавався зомбуванню. Він завжди залишався вільною Особистістю» [12, с. 298–307].

Одним з перших дослідників вітчизняного ковальства став Олександр Міловзоров, роль якого у відродженні старовинного мистецтва незаперечна. Олександр Петрович зібрав велику колекцію ковальських творів та літературних джерел, що проливають світло на проблему. Він має свою точку зору, з якою автор дослідження погоджується. «Між довоєнним часом і серединою 60-х ковальство як вид образотворчого мистецтва практично зникло на усій території України. Версій було декілька, але я підтримую ту, що комуністичним ватажкам в УРСР треба було доводити свою лояльність по відношенню до московського начальства і їх дії часто межували з шизофренією. Комусь з високопосадовців в кремлі не подобалися ковальські вироби, і була придумана версія, що це мистецтво панівних класів. Як, до речі, і мистецтво ювелірне, яке також практично зникло у цей період. В розмовах я таке чув, але джерела в літературі не знаю», — сказав у інтерв'ю діяч мистецтва України Олександр Міловзоров [7].

В усіх регіонах СРСР після Другої світової ві-

йни відродження народних ковальських промислів проходило по-різному. Безумовно, це пояснюється тим, як сильно були порушені традиції і у якій мірі відбувалося фізичне знищення ковальства. В Україні відродження відбувалося повільно. Але кожна нова сходинка розвитку стародавнього ремесла наближала перемогу в творчому вимірі. Як не парадоксально, але об'єктивні та суб'єктивні складові допомогли врешті відродити ковальський промисел, що видозміниться згодом у потужний мистецький процес. Розвиток будівництва межі 50–60 років минулого сторіччя напряду не призвів до стрімкого зростання ковальства, але забезпечив у багатьох регіонах технічну промислову базу. На залізобетонних комбінатах по всій країні відкриваються кузні для виготовлення сталевих прутів та інших конструктивних деталей масового будівництва. Так з'являються горни, багатотонні преси, станки та інший необхідний інструмент у руках робітників, які в цих кузнях працюють. Зрозуміло, що це був шанс для ковалів робити не лише державне замовлення, але й грати, решітки, інші дрібні металеві вироби. Керівництво більшості таких виробництв дозволяло працівникам робити замовлення, оформлюючи їх через бухгалтерію. Отже, початок 1960-х років в Україні, як і в більшості союзних республік СРСР, став неочікуваним поштовхом для появи ковальських ремесел. Кузні при заводах, фабриках, науково-дослідних виробництвах перетворювалися на місця теоретичної та реальної можливості виготовлення перших мистецьких творів. Маємо на увазі виготовлення кованих квітів, обрамлення для хрестів на цвинтарі і перших декоративних кованих елементів, що прикрашали вхідні двері та ворота, а також елементи, що декорували димарі. Важко однозначно сказати, чи були ці вироби мистецькими творами, але те, що така нестандартна для доби продукція поклала початок мистецьким спрямуванням, — факт. На кінець 1960-х кузні працювали практично у кожному населеному пункті. Вітчизняні ковалі, виробляючи утилітарні предмети сільсько-

господарського характеру, у таких кузнях виконували перші не тиражні, індивідуальні творчі вироби, які сприяли початку розвитку ковальського мистецтва наступних періодів.

Якщо інші види художньої творчості, такі як живопис, скульптура, графічні мистецтва, продовжували розвиватися на теренах українських культурних центрів — Києва, Харкова, Одеси, Львова, Полтави, Дніпропетровська, Донецька, Сімферополя, то насильно призупинений розвиток металопластики відкинув мистецтво ковальської справи на довгі півстоліття. Ковальські та ювелірні твори не брали участі у художніх виставках держави, а на комбінатах системи Художнього фонду УРСР, що вже працювали у великих містах, ще не було кузень та ювелірних цехів. Вивчення розвитку ковальства періоду до 1970-х років дає право зробити висновок, що металопластика тих часів типологічно не належала до образотворчого мистецтва і, зрозуміло, не була рівною з іншими видами та жанрами як декоративного, так і професійного культурного поля республіки. Разом з тим, такий перебіг подій мав і позитивну складову, адже на майстрів-ковалів і на художників-ковалів не вплинула радянська доктрина, що була обов'язковою до виконання, а ідеологічний диктат не змусив митців-металопластів підкорюватися затвердженим догмам. Розвиток українського мистецтва відбувався згідно задекларованої програми розвитку соцреалістичного мистецтва. Пропонована проблематика, яку мусив висвітлювати митець, аби його твір потрапив на художню виставку і там був закуплений, не стосувалася творів ковальського спрямування. І якщо у інших видах образотворчого мистецтва на період 1950–1980-х існували незаперечні правила для створення мистецького образу, то для ковальського мистецтва такі рекомендації були відсутні. Заідеологізована політика держави внесла відчутну шкоду у розвиток жанрового живопису, монументального мистецтва, мистецтво книжкового оформлення і, звичайно,

Відкриття XVI Міжнародного фестивалю «Свято Ковалів». Виступ Йозефа Хофмарчера мера міста Ібзіці

XVI Міжнародний фестиваль «Свято Ковалів». Конференція присвячена розвитку ковальства у світі

у скульптуру. На ковальство заборони не розповсюдилися. Переважній більшості представників живописного, скульптурного, графічного цехів було вкрай важко переорієнтуватися у мистецтві незалежної України через тягар соціального обов'язку, що висів над художником. Багато представників радянського мистецтва не зробили протягом наступних років жодного значного твору. Ідеологічна доктрина створення неіснуючих героїв, їх вчинків та подвигів, яких ніколи насправді не було, призвело до появи заангажованого нечесного мистецтва. Якщо скульптура, найближчий до ковальського мистецтва напрямок образотворчого мистецтва, відчула на собі ідеологічний тиск, то ковальство такого тиску, повторюємо, не мало, і його подальший розвиток з другої половини 1970-х став потужним і незаангажованим. У наступні 30 років українське професійне ковальство досягне успіхів світового рівня.

Подальший розвиток художнього ковальства лише дотично був залежним від соціокультурних чинників, які впливали на загальний розвиток української образотворчості, а у деяких видах культури ставали обов'язковими. Загальний суспільно-політичний процес не визначав шляхів розвитку ковальського мистецтва. На розвиток вітчизняного ковальства вплинули чинники, які не були першочерговими у інших напрямках культури держави. Головною складо-

вою розвитку нового ковальського мистецтва стали капіталістичні відносини, які затвердилися в Україні з 1990-х років.

«Україна з розвиненими за радянських часів машинобудуванням і металургією була з надлишком оснащена різним обладнанням, в тому числі і ковальськими молотами. Промислова ковка, на відміну від художньої, широко застосовувалася на заводах і фабриках для штампування різних деталей промислового і сільськогосподарського призначення. Коли імперська гігантomanія на початку 90-х звалилася, поступившись місцем економіці з невеликими госпрозрахунковими підприємствами, не виникло жодних проблем з придбанням пневматичних молотів за ціною металобрухту. І люди, наділені фантазією, не змовяючись, відкривали невеликі кузні по всій Україні. Ковані вироби, поки ще невисокої якості, але вже в достатній кількості, до середини 90-х стали доступні для прикрашення інтер'єрів та екстер'єрів офісних будівель і приватних особняків» [12, с. 298].

Дрібні, а за ними і великі підприємства у переважній більшості ставали приватними. Державний чиновник, у такий спосіб, вже не мав того впливу на виробництво, який був від післявоєнного періоду до початку 90-х років минулого сторіччя. Економіка і політика виробництва залежала виключно від господаря-власника. Художні ради — обов'язковий атрибут минулого

життя — уже не були обов'язковими для приватного власника і тієї продукції чи того твору, що вироблявся на його підприємстві. Це, зрозуміло, стосувалося не лише ковальських виробів, а усього, що продукувалося місцевим виробництвом для широкого вжитку. Ефект такого дійства нагадував принцип маятника. Наскільки корисним у деяких виробництвах художнього продукту була відсутність художньої ради, настільки згубною вона ставала в інших випадках. Художні ради не дозволяли продукувати несмак, стримуючи, у свою чергу, застосування національних орнаментів чи сакральної складової. Їх відсутність позначилася на сегменті творів декоративного мистецтва, які можна було копіювати з журналів, а часом стовідсотково запозичувати у чужого автора. Ковальство не оминило цього процесу. Разом з появою традиційних для вітчизняної металопластики предметів переважно сакрального спрямування, ринок почали заповнювати твори, запозичені з машинного виробництва, яке вже зміцніло за кордоном.

І. В. Свистун, директор Художньої галереї Спілки художників України, у 1997 році організовує Першу спеціалізовану художньо-промислову виставку. Подібна виставка проводилась 1914 року в Києві. Метою куратора було залучення художника до промислового виробництва. Участь у виставці, що проходила 29 жовтня — 4 листопада 1997 року, від Донецького регіону брало підприємство ТОВ фірма «Гефест». Тут вперше коваль з Донбасу Віктор Бурдук познайомився з ковалем зі Львова Віктором Шоломієм [6].

2000-і роки пройнуть під гаслом ствердження національного напрямку у мистецтві ковальства і боротьби з великою кількістю пропозицій застосування литих або штампованих елементів, що значно прискорювали процес виготовлення виробу, зменшували його собівартість, але віддаляли виріб від національної ідентичності, бо готові елементи для решіток, ґрат, воріт були однаковими у європейських, китайських чи африканських кузнях. Біду, яку принесе чуже штам-

пування, українське ковальство відчує не одразу. Дешеві штамповані деталі почнуть везти з Тайваню, Латинської Америки, Італії та Молдавії, що, безумовно, полегшить працю робітника і збільшить дохід хазяїна. Мистецтво у такому ковальстві відходить на другий план.

Україна як ринок збуту завжди цікавила виробників кованих та литих елементів, а також устаткування, яке у рази пришвидшувало виробничі процеси. Першими на вітчизняний ринок потрапили пропозиції німецько-російсько-білоруської групи «ОСТ». Координатором українського проекту була Емма Краснобаєва, яка першою привезла ковальське машинне устаткування на щорічну виставку «Експоплаза», що проходила у Києві в Палаці спорту. Роль групи «ОСТ» і особисто Емми Краснобаєвої у розвитку вітчизняного ковальства була позитивною. В Україну у такий спосіб потрапив спеціалізований ковальський журнал «Мир метала», де поруч з пропагандою спеціальних фарб для металу та устаткуванням для кузень активно досліджувалося російське та зарубіжне ковальство, а з початку 2000-х в журналі з'являються матеріали про українське ковальство та про вітчизняних ковалів. На площі перед Палацом спорту у Києві група «ОСТ» організовує ковальські свята, на яких будується справжня кузня і запрошуються до кування учасники з різних міст України, Росії, Білорусі. Свята стають видовищними і залучають велику кількість людей. З урахуванням будівельного буму цього періоду таке видовищне дійство за участю справжніх професійних акторів, вбраних у народні костюми, облаштуванням конкурсів і призами за кращий творчий твір, залучають потенційних замовників, адже у експозиції ковальських виробів пропонуються готові зразки решіток, ґрати, міжповерхові сходи, набори для камінів та багато інших нових для українського споживача ковальських виробів. Таких виставок відбулося шість. Уже з 2003–2004 років участь зарубіжних ковалів (білоруських та російських) значно поступається ковалям вітчизняним. Участь у коваль-

XVI Міжнародний фестиваль «Свято Ковалів». «Нічне кування», інтернаціональна команда ковалів

XVI Міжнародний фестиваль «Свято Ковалів», Закриття фестивалю, нагородження переможців

ському дійстві міжнародного фестивалю «Будівництво та архітектура 2003» беруть українські підприємства «Тантьєма», «Яхонт», «Ремет», «ТМ Спецмаш», ЧП «Петраков» (Київ), «Ковальський двір» (Луганськ), ЧП «Хильчевський» (Вишневе), ковалі з Білорусі «Гвоздь» (Брест), Творча майстерня ФХКИ «ОСТ» (Вітебськ). Уперше в експозиції такого рівня свої твори демонструє творча молодь з Львівської академії мистецтв під керівництвом О. Боньковського та В. Шоломія, студенти Київського інституту декоративно-ужиткового мистецтва ім. М. Бойчука під керівництвом М. Пономаренка. Сьогодні можна зробити висновок, що фестивалі ковальства навколо будівельної виставки були вкрай позитивними, бо вони спровокували безпосередній розвиток українського ковальства. Небажання виставлятися під чужими прапорами призвело до першої в Україні професійної виставки ковальського мистецтва, що проходила у залі галереї «Митець» київської організації Національної спілки художників України 2004 року. Попри те, що ковальство як ремесло та мистецтво має багато інтернаціональних рис, національна складова в ньому все ж присутня досить активно. Перш за все, це вмiле використання рослинного та геометричного орнаменту, характерного для місця виготовлення твору. І, звичайно, велику роль відіграє наявність або відсутність власного творчого почерку ко-

валя-художника. Для співставлення творчих робіт майстрів різних регіонів була потрібна єдина площа, єдиний простір не будівельної, а саме творчої виставки. Така виставка характеризується, перш за все, великою кількістю неунітарних творів. У більшості випадків творча робота є проявом характеру самого творця, яка підкреслює особистість виконавця. Твір, що робиться не на продаж, завжди має докорінні відмінності. Але це як вища математика, про яку багато пересічних людей взагалі нічого не знають. Так і виставка. Про можливість виставити свої твори багато учасників ковальського процесу перших років ХХ сторіччя взагалі не чули.

Протягом 15 останніх років професійні художні виставки українського ковальства стали звичним явищем. Лише у галереї «Митець» у Києві таких виставок було проведено дев'ять. Чотири виставки позиціонувалися як виставки дорослих ковалів, дві виставки спеціально були присвячені творам молодих митців; одна виставка стала міжнародною, а також відбулося два персональних звіти художників-ковалів. Практично перед усіма київськими проходили виставки у Івано-Франківську, звідки відбиралися кращі твори. Художні виставки ковальських виробів також відбувалися у Донецьку. Вони супроводжували щорічні свята міста, складовою яких завжди були ковальські фестивалі у «Парку кованих фігур». Сьогодні твори

художнього ковальства практично завжди присутні на республіканських художніх виставках, що проходять у залах Національної спілки художників України. Такі виставки відкриваються у Києві, Запоріжжі, Полтаві, Дніпрі, Львові, Івано-Франківську, Ужгороді, Вінниці та у багатьох інших містах України.

«У Івано-Франківську відродження ковальського мистецтва пов'язане з бажанням небайдужих громадян зберегти і реставрувати улюблене місто, насичене старовинним художнім кутанням, що, в свою чергу, пов'язано з освоєнням старовинних прийомів реставрації за кордоном, зокрема в австрійській школі Альфреда Габермана. А ланцюг ковальських традицій тут не переривався ніколи» [12, с. 300]. 2017 року відбувся ювілейний 15 Фестиваль орнаментального ковальства у Івано-Франківську. На сьогодні це наймогутніший мистецький форум ковальського мистецтва країни. Його організаторами стали ковалі та ковальські підприємства міста. Організація та проведення справжнього ковальського свята, яке збирає ковалів планети, не відбулось би без участі Ольги Полуботько, Сергія Полуботька, Михайла Клочка та Михайла Зарицького. Організатори фестивалів приймають усі ковальські роботи, але особливо відзначають творчі роботи. Згодом до організаторів фестивалю долучились керівники міста та івано-франківська організація Національної спілки художників України. За 15 років свято ковалів відвідало кілька сотень учасників з 25 країн світу. Це пропаганда не лише вітчизняного ковальського процесу, але й упевнене входження у світовий культурний простір.

Упродовж кількох років, починаючи з 2009-го, у Львові проходив Всеукраїнський ковальський фестиваль «Залізний лев». 18 жовтня 2009 року паралельно з фестивалем відбулася науково-практична конференція «Художній метал України: минуле, сучасне, майбутнє». Метою фестивалю та конференції було виявлення основних проблем і напрямків розвитку художнього металу України на різних історичних етапах

його формування. Головою організаційного комітету був Р. Шмагало, членами комітету стали О. Івасюта, С. Лев. Координатором конференції була Р. Фур.

«У Донецьку ж, як і в цілому на Сході України, вектор розвитку ковальського мистецтва розташований в зовсім іншій площині. Його напрямком — формування культури сприйняття художнього кутання там, де його спочатку не було взагалі. Зусиллям групи ентузіастів на чолі з директором УКП «Тефест» майстром декоративно-прикладного мистецтва Віктором Бурдуком та відомими ковалями Володимиром Соседко, Володимиром Беженаром, Михайлом Васильєвим, Петром Саржаном та Ігорем Лошадкіним, організували фестиваль ковальської майстерності, дякуючи якому з'явився унікальний «Парк кованих фігур» в парку біля будівлі Донецької міськради (закладений в 2001 р.). І цей парк збирав на міжнародний фестиваль кращих ковалів України, Росії та Світу» [12, с. 300].

Парк кованих фігур став унікальним явищем не лише України, але й всієї планети. За 16 років свого існування у музеї ковальської справи просто неба збудована експозиція, що складається з виробів не лише ковалів сходу, але цілої України та Європи. Для відродження і процвітання вітчизняного ковальського мистецтва «Парк кованих фігур» зробив дуже багато корисного. Парк і нині є неперевершеною мистецькою акцією у світовому вимірі.

Знаковим для України був Перший ковальський фестиваль ножових майстрів, що проходив у Миргороді 20–22 вересня 2013 року. Ковалі, що виготовляють ножі, шаблі та іншу зброю, є унікальними майстрами у професії. Але ж усе має початок. Представники зброярства впевнені, що з часом їх фестивалі будуть такими ж потужними, як франківські чи донецькі.

3–25 серпня 2013 року у м. Рівне відбувся міжнародний фестиваль «Металеве серце України 2013». Свято проходило у парку ім. Т. Г. Шевченка.

Наймолодшим в Україні є національний ковальський фестиваль «ВакулаФЕСТ–XXI» — за-

гальнонаціональне свято ковальського мистецтва, данина історії й своєрідний акт відродження тисячолітньої традиції єднання ковалів і гончарів. Фестиваль проводився в рамках Тижня національного гончарного здвиження в Опішному «ЗДВИГ». Згідно з офіційними документами, задекларованою метою фестивалю є відродження тисячолітньої традиції співпраці ковалів і гончарів, створення високомистецьких художніх творів на тему гончарства, популяризація ковальства серед населення країни, зростання попиту на ковальські вироби та більш широке їх застосування в архітектурі, ландшафті, повсякденному побуті.

22–27 червня 2015 року в Опішному на Полтавщині відбувся 5-й національний ковальський фестиваль «ВакулаФЕСТ–XXI» — загальнонаціональне свято ковальського мистецтва, данина історії й своєрідний акт відродження тисячолітньої традиції єднання ковалів і гончарів. Фестиваль проводиться в рамках VII Тижня Національного Гончарного Здвиження в Опішному «ЗДВИГ-2015». VII Національний ковальський фестиваль «ВакулаФЕСТ–XXI» — загальнонаціональне свято ковальського мистецтва, данина історії й своєрідний акт відродження тисячолітньої традиції єднання ковалів і гончарів проводився в рамках VIII Тижня національного гончарного здвиження в Опішному «ЗДВИГ-2017». До співорганізаторів цього року долучилися Український фонд культури, ГО «Конгрес українських керамологів» [11].

Кращі твори ковальського мистецтва проведених фестивалів посіли почесне місце у Національному музеї-заповіднику українського гончарства в Опішному.

Висновки. Мистецтво ковальської справи знаходиться у загальному руслі образотворчого мистецтва України. Ковальство потребує знань композиційної побудови, монументального бачення і розуміння форми, орнаментальності, функціональної складової. Історія розвитку, занепаду та відродження вітчизняного ковальського мистецтва тісно пов'язана з політичними, еко-

XVI Міжнародний фестиваль «Свято Ковалів»,

Закриття фестивалю.

Виступ коваля Хууба Сенсена (Голландія)

номічними та соціальними чинниками. Вивчення розвитку ковальства періоду до 1970-х років дає право зробити висновок, що металоластика тих часів типологічно не належала до образотворчого мистецтва і, зрозуміло, не була рівною з іншими видами та жанрами як декоративного, так і професійного культурного поля республіки. Могутній підйом економіки держави кінця XX та початку XXI століття дав поштовх розвитку ремесла, що згодом трансформувалося у творчість. Українські творчі колективи та майстри-індивідуали досягли світового рівня. Україна репрезентує свої творчі ковальські здобутки на рівні найрозвиненіших європейських та світових країн, де не було нищення ковальства. Тоталітарні часи знищили старовинне мистецтво, а за часів незалежної України воно розквітло з новою силою. Фестивалі ковальства навколо будівельної виставки 2002–2003 років були вкрай позитивними, бо вони спровокували безпосередній розвиток українського ковальства. Сьогодні написано ряд фундаментальних праць, дипломів, дисертацій, що досліджують проблеми вітчизняного ковальства. Відроджена національна школа ковальської справи, а секрети творчості та майстерності учням викладають на спеціалізованих кафедрах художніх вишів. Українське ковальство стало повноцінною складовою культурного поля держави.

Література

1. Боньковська С. М. Ковальство на Україні (XIX — початок XX ст.) / НАН України. ІМФЕ ім. М. Т. Рильського. Львівське відділення / відп. ред. В. В. Захарчук-Чугай. Київ: Наукова думка, 1991. 112 с.
2. Голубець Г. Професійне декоративно-ужиткове мистецтво в музейних колекціях Львова (1950–1990-ті роки) / науково-популярне видання. Львів: Колір ПРО, 2015. С. 5. 240 с.: іл.
3. Жоголь А. Е. Декоративное искусство в интерьере общественных зданий. Киев: Будівельник, 1978. 103 с.
4. Журнал о металле. 2006, № 1 (7). 76 с.
5. Львіна Т. Щоб хмари рвонули навпростець... // Музейний провулок. 2007, № 2 (8). С. 106–109.
6. Інтерв'ю С. Роготченко з В. Бурдуком 11.11.2017. Київ.
7. Інтерв'ю С. Роготченко з О. Міловзоровим 08.08.2017. Київ.
8. Кара-Васильєва Т. Інспірації стилю модерн в українському декоративному мистецтві // Українське мистецтвознавство: матеріали, дослідження, рецензії: Зб. наук. праць. НАН України; ІМФЕ ім. М. Т. Рильського. Київ, 2010. Вип. 10. С. 4–10.
9. Могилевский В. Ю. Художественный металл в архитектуре Киева середины XVII — начала XX ст.: Автореф. дис. ... канд. искусствоведения. Москва. 1990. 21 с.
10. Ковальське сузір'я: роботи молодих авторів та студентів художніх навчальних закладів України // Інформаційний каталог, 2006. 72 с.
11. Національний ковальський фестиваль «ВакулаФест–XXI». URL <http://molod.in.ua/2013/01/24/iii-natsionalnyj-kovalskij-festval-vakulafest%E2%80%933hhi/> (дата звернення 28.08.2018).
12. Руденко І. Художественнаяковка // МІСТ (мистецтво, історія, сучасність, теорія: зб. наук. пр. з мистецтвознавства і культурології) / Ін-т проблем сучасного мис-ва АМУ. Київ: Інтертехнологія. 2006, № 3. С. 298–307.
13. Шмагало Р. Т. Енциклопедія художнього металу: у 3 т. Т. 2: Художній метал України XX — поч. XXI ст. Львів: Апіорі, 2015. 276 с.: іл.

References

1. Bon`kovs`ka S. M. Koval`stvo na Ukraini (XIX — pochatok XX st.) / NAN Ukrainy`n`. IMFE im. M. T. Ry`l`s`kogo. L`vivs`ke viddilennya / vidp. red. V. V. Zaxarchuk-Chugaj. Ky`yiv: Naukova dumka, 1991. 112 s.
2. Golubecz` G. Profesijne dekoraty`vno-uzhy`tkove my`stecztvo v muzejny`x kolekciyah L`vova (1950–1990-ti roky`) / naukovo-populyarne vy`dannya. L`viv: Kolir PRO, 2015. S. 5. 240 s.: il.
3. Zhogol L. E. Dekorativnoe iskusstvo v interere obschestvennyih zdaniy. Kiev: BudIvelnik, 1978. 103 s.
4. Zhurnal o metalle. 2006, # 1 (7). 76 s.
5. Il`yina T. Shhob xmary`rvonuly`navprostecz`... // Muzejny`j provulok. 2007, # 2 (8). S. 106–109.
6. Interv`yu S. Rogotchenko z V. Burdukom 11.11.2017. Ky`yiv.
7. Interv`yu S. Rogotchenko z O. Milovzorovy`m 08.08.2017. Ky`yiv.
8. Kara-Vasy`l`yeva T. Inspiraciyi sty`lyu modern v ukrayins`komu dekoraty`vnomu my`stecztvi // Ukrainys`ke my`stecztvoznavstvo: materialy`, doslidzhennya, recenziyi: Zb. nauk. pracz`. NAN Ukrainy`n`; IMFE im. M. T. Ry`l`s`kogo. Ky`yiv, 2010. Vy`p. 10. S. 4–10.

9. Mogilevskiy V. Yu. Hudozhestvennyiy metall v arhitekture Kieva serediny XVII — nachala XX st.: Avtoref. dis. ... kand. iskusstvovedeniya. Moskva. 1990. 21 s.
10. Koval` s` ke suzir` ya: roboty` molody` x avtoriv ta studentiv xudozhnix navchal` ny` x zakladiv Ukrainy` // Informacijny` j katalog, 2006. 72 s.
11. Nacional` ny` j koval` s` ky` j festy` val` «VakulaFest–XXI». URL <http://molod.in.ua/2013/01/24/iii-natsionalnyj-kovalskij-festyval-vakulafest%E2%80%9321/> (data zvernennya 28.08.2018).
12. Rudenko I. Hudozhestvennaya kovka // MIST (my` stecztvo, istoriya, suchasnist`, teoriya: zb. nauk. pr. z my` stecztvoznavstva i kul` turologiyi) / In-t problem suchasnogo my` s` va AMU. Ky` yiv: Intertehnologiya. 2006, # 3. S. 298–307.
13. Shmagalo R. T. Ency` klopediya xudozhn` ogo metalu: u 3 t. T. 2: Xudozhnij metal Ukrainy` XX — poch. XXI st. L` viv: Apriori, 2015. 276 s.: il.

***Rohotchenko S. V. Сохранение традиций и внедрение инноваций в кузнечном искусстве Украины
с 1970 годов до сегодняшнего дня***

Аннотация. Рассмотрено отечественное кузнечество в период его второго возрождения между 1970-ми годами и сегодняшним днем. Кузнечество было и остается одним из самых популярных и распространенных видов культурного поля многих стран мира, включая Украину. Кузнечный промысел имел как черты народного творчества, так и профессионального искусства. Кузнечное же искусство граничило между ремеслом общих потребностей и искусством высокого уровня. Развитие декоративно-прикладного искусства положило начало сохранению национальных традиций и традиций народной культуры. Следует помнить, что кузнец всегда был профессионалом, что в корне отличало его от представителей других профессий народного искусства, которые могли сосуществовать с сельским или городским хозяйством (ткачество, гончарство, лозоплетение и т. д.). Кузнец зарабатывал деньги профессиональным трудом. Исследование развития отечественного кузнечного процесса приводит особенности этого развития, которые были связаны с вмешательством идеологии в культурные процессы. Кузнечество и ювелирное искусство стали теми звеньями изобразительного искусства, где запреты были ощутимы гораздо сильнее, чем в других его видах. Сегодня отечественное кузнечество активно выступает в общем изобразительном процессе государства наравне с живописью, графикой, скульптурой, визуальными искусствами. Противоречия о путях развития кузнечного искусства в Украине до сих пор остаются темами круглых столов, диспутов, дипломных работ, кандидатских и докторских диссертаций. В одном выводе почти все ученые солидарны. Речь идет о практически уничтоженных, а впоследствии восстановленных таких направлениях отечественного изобразительного искусства, как ювелирное искусство и кузнечное дело, которые уже на границе XX и XXI веков показали стремительные результаты развития, а на исходе первого десятилетия XX века достигли уровня развитых в художественном смысле стран мира.

Ключевые слова: изобразительное искусство, кузнечество, традиции, инновации.

***Rohotchenko S. V. Preservation of traditions and introduction of innovations in the blacksmith art of Ukraine
from 1970 to the present***

Abstract. The native blacksmithing during the period of its second revival between 1970 and today is considered. Blacksmithing was and remains one of the most popular and widespread kinds of cultural field in many countries of the world, including Ukraine. Smith fishing had both features of folk art and professional. The same art of the blacksmith was from the craft of general needs to the high art. The development of arts and crafts started the preservation of national traditions and traditions of folk culture. It should be remembered that

the smith was always a professional, which radically distinguished it from representatives of other jobs of folk art that could coexist with rural or urban economy (weaving, pottery, wickerwork, etc.). Smith earned money with professional work. The study of the development of native blacksmithing process proves the peculiarities of this development, which were associated with the interference of ideology in cultural processes. Blacksmithing and jewelry have become the hallmark of backstopping. Nowadays, native blacksmith actively runs in the overall visual process of the state at the level of painting, graphics, sculpture, visual arts. Contradictions about the ways of development of blacksmith's art in Ukraine are still the themes of round tables, debates, diploma theses, candidate and doctoral dissertations. In one conclusion almost all scientists are equally solidary. We are talking about practically destroyed and subsequently restored such areas of domestic fine arts as jewelry art and blacksmithing, which already at the border of the 20th and 21st centuries showed rapid development results, and at the end of the first decade of the 20th century have reached the level of developed countries in the artistic sense of the world.

Keywords: fine arts, blacksmithing, traditions, innovations.